

De weekdieren van Nationaal Park Hollandse Duinen

De slijmerige dieren waar we het over gaan hebben zijn, op z'n zachtst gezegd, niet ieders favoriet. Maar juist deze groep blijkt verrassend variabel en soortenrijk! Van de fascinerend gekleurde Blauwgestreepte schaalhoren (*Patella pellucida*) tot het ondergronds levende Blindslakje (*Cecilioides acicula*); de variatie is haast onvoorstelbaar groot.

TEKST: ARIE TWIGT

Trefwoorden

NP Hollandse duinen, weekdieren, mollusken, zoetwater, strandvondsten, 5000-soortenjaar.

Activiteiten tijdens het 5000-soortenjaar

Om die rijkdom te ontdekken moest er wel flink gewerkt worden in het 5000-soortenjaar. Vele kilometers hoog- en laagwaterlijn werden afgezocht op zoek naar de mariene soorten. Het zoete water is bemonsterd met behulp van zeven en schepnetten. Landslakken werden gevonden door het verzamelen van strooisel, het omkeren van vochtige boomstammen en het afspeuren van bomen en struiken. In het onderzoeksgebied zijn bepaalde waarnemersgroepen actief met betrekking tot weekdieren. De belangrijkste hiervan zijn Stichting ANEMOON, de Nederlandse Malacologische Vereniging (NMV) en de Strandwerkgemeenschap (SWG). Stichting ANEMOON onderzoekt zowel de weekdieren

van mariene als land- en zoetwaterfauna's. Het meest in het oog springend zijn de Strandwachten van Stichting ANEMOON: groepen waarnemers die bijna wekelijks aanspoelsel op het strand inventariseren en monitoren.

De NMV is een vereniging die zich richt op de bestudering van weekdieren. De kennis van deze vereniging is ingezet bij inventarisaties en excursies om bijvoorbeeld een moeilijk te determineren familie te onderzoeken. De Strandwerkgemeenschap richt zich, zoals de naam al aangeeft, op aangespoelde organismen op het strand, zoals resten van schelpen, slakken, zeenaaktslakken, stoottanden en inktvissen (elders in deze special komt dit aan orde). Veel waarnemers van de SWG die actief zijn geweest in het 5000-soortenjaar behoren ook tot een van de eerder genoemde organisaties.

Een van de hoogtepunten in het inventarisatiewerk was de excursie van de Nederlandse Malacologische Ver-

eniging op zaterdag 26 mei in Meijendel. De nadruk lag vooral op de in zoet water levende schelpdieren, maar er werd ook gekeken naar landslakken in een moeras-biotop ten noorden van de Boerderij. Tijdens diezelfde excursie toog een delegatie naar het Meijendelse strand om aanspoelsel te bekijken. Daarnaast werd er op 8 september een excursie gehouden met als doel mariene weekdieren te vinden, na het afblazen van het korren bij de Wassenaarse Slag door de golfslag. Verder is bij de verschillende strandwachten van de Stichting ANEMOON het invoeren van strandvondsten onder de aandacht gebracht, dit leverde enkele fraaie toevoegingen aan de weekdierenlijst op. Daarnaast leverden losse waarnemers gegevens aan. Alles bij elkaar werden er zo'n 5000 waarnemingen van weekdieren ingevoerd in het 5000-soortenjaar. Het aantal waargenomen soorten per waarnemer bleek bij de meer fanatieke waarnemers soms behoorlijk te verschillen. Dit kan gedeeltelijk verklaard worden door de verschillen in soortenrijkdom van de land-, zoetwater- en mariene fauna's. Zo is het een stuk moeilijker om 20 soorten uit een slootje te scheppen dan om 20 soorten op het strand op te rapen.

*In de periode 2000-2017 zijn er in NP
Hollandse Duinen 237 soorten weekdieren
ingevoerd op Waarneming.nl.*

Resultaten en bijzondere waarnemingen

Zoals al valt af te leiden uit het beschreven veldwerk zijn er verschillende groepen te onderscheiden in weekdieren. Dan gaat het niet zozeer over de precieze taxonomische indeling, als wel de verschillende condities waarin de dieren leven. Het vasteland wordt door de land- en naaktslakken bewoond. Het leuke aan de landslakken is dat ze ook gewoon in je achtertuin te vinden zijn, al kan niet iedereen dat waarderen. In sloten, meren en andere zoete open wateren kunnen zoetwaterschelpen en -slakken gevonden worden. En dan is er natuurlijk de mariene fauna, de bekende schelpen en slakken die onder andere op het strand te vinden zijn, maar ook op dijken en pieren.

In de periode 2000-2017 zijn er in NP Hollandse Duinen 237 soorten weekdieren ingevoerd op Waarneming.nl. Daarvan is het grootste deel afkomstig uit de zee, maar ook enkele tientallen van het land en uit de zoete wateren. Wat belangrijk is om op te merken, is dat veel soorten op de lijst betrekking hebben op zelden aanspoelende dieren of schelpen. Een goed voorbeeld daarvan is de zeldzame Grote pijlinktvis (*Todares sagittatus*).

In de afgelopen tien jaar zijn er drie meldingen gedaan van het strand van Nationaal Park Hollandse Duinen, maar daarvan geen in 2018. Veel soorten komen dus uiterst incidenteel voor. Dit biedt een beter perspectief op de resultaten voor 2018, namelijk een totaal van 194 soorten. Het is logisch dat een groot deel van de uiterst zeldzame soorten niet is waargenomen in 2018, aangezien het soms gaat om soorten die vrijwel nooit worden waargenomen.

In onderstaande tabel 1 staan de aantallen in het NP waargenomen weekdieren vermeld voor 2018 en voor de periode 2000-2017.

Tabel 1. Aangetroffen weekdieren per leefgebied

	Waargenomen in 2000-2017*	Waargenomen in 2018*
Land	54	58
Zoet water	33	31
Zee	150	105
Totaal	237	194

*: o.b.v. <https://hollandseduinen.waarneming.nl> 3-12-2019

In 2018 zijn er aardig wat soorten gemeld, die nog niet eerder zijn ingevoerd in NP Hollandse Duinen. Zoals het Genaveld tonnetje (*Lauria cylindracea*), een soort die zich al jarenlang sterk uitbreidt in Nederland en in 2018 voor het eerst werd waargenomen in het gebied, namelijk in het Haagse Clingendael. Deze soort is ook net buiten NP Hollandse Duinen gevonden, namelijk in Valkenburg. Die vondst laat mooi zien hoe deze zich verspreidt: de gevonden exemplaren leefden onder gevallen wilgenhout. De 'bron' bleek een bloempot in een kas zo'n 15 meter verderop, daarin trof de auteur tientallen huisjes aan. Aannemelijk is dat met het transport van deze pot enkele slakjes zijn meegelift, die zich voortgeplant hebben en daarmee een populatie stichtten in Valkenburg. Het is goed voor te stellen dat in een park als Clingendael dergelijk transport ook plaatsvindt door werkzaamheden of transport van planten, te denken valt bijvoorbeeld aan de bloemperken of de Japanse tuin. Een andere exoot die gevonden werd, is de Gekielde loofslak (*Hygromia cinctella*). Deze soort was al langer bekend uit het NP, maar breidt zich steeds verder uit. De Gekielde loofslak is in 1995 voor het eerst in Nederland aangetroffen in Amsterdam. Het natuurlijke verspreidingsgebied is grofweg het zuiden van Europa (Neckheim 1996).

Een andere soort die voor het eerst werd waargenomen is het Aardschijfje (*Lucilla scintilla*). Deze soort is niet zozeer

een nieuwkomer, maar de vondst is het resultaat van een verhoogde onderzoeksinspanning. Het is namelijk een soort, die net als het eerdergenoemde Blindslakje, ondergronds leeft. Daarvoor moest de tuin van de vinder zo ongeveer omgeploegd worden, gelukkig wel mét positief resultaat. De soort komt zo goed als zeker al tientallen jaren voor in het NP, gezien een vermelding van exemplaren bij Hoek van Holland uit 1980 (Bank 1980).

Figuur 1. Nauwe korfslak, Berkheide, 15 november 2014. Foto Casper Zuyderduyn.

Een van de meest typische duinsoorten is de Nauwe korfslak (*Vertigo angustior*) (Fig. 1). Er zijn 39 waarnemingen van deze soort ingevoerd, verspreid over 11 kilometerhokken. De verspreiding van die kilometerhokken hangt nauw samen met de waarnemersinspanning in het bewuste gebied, namelijk duingebied Berkheide. Door de geringe grootte, het huisje van deze soort wordt minder dan 2 millimeter hoog, is het slakje moeilijk te vinden. De meest effectieve manier om deze aan te treffen is het verzamelen van strooisel van de bodem, voornamelijk onder kalkrijke struwelen of populierenbosjes. De auteur heeft op verschillende locaties in Berkheide dergelijk strooisel verzameld en onderzocht op de aanwezigheid van korfslakken.

Tegen het einde van het 5000-soortenjaar konden nog twee soorten worden toegevoegd aan de lijst, beiden uit hetzelfde genus. Namelijk de Slanke schorshoren (*Balea perversa*) en de Vergeten schorshoren (*Balea heydeni*). Deze soorten behoren tot de familie van de Clausiliidae: een groep linksgewonden slakken die in de duinen van NPHD kan worden aangetroffen op en bij bomen en struiken. Een andere soort uit die familie is de Vale clausilia

(*Clausilia bidentata*). Deze is, in tegenstelling tot beide Schorshoren, algemeen in de Zuid-Hollandse duinen en kan op regenachtige dagen soms massaal op boomstammen worden aangetroffen (Fig. 2).

De lijst van waargenomen zoetwaterweekdieren is stabiel, dat komt doordat de zoetwaterfauna wat betreft slakken en schelpen niet zeer gevarieerd is. Daarnaast zijn er lastige groepen, bijvoorbeeld de erwtenmossels (*Pisidium spec*), die slechts door een aantal experts in Nederland goed op naam kunnen worden gebracht. Een leuke vermelding is de vondst van een aantal exemplaren van de Platte schijfhoren (*Anisus vorticulus*) in de polders rond Vliegveld Valkenburg en de Duivenvoordse-Veenzijdse Polder. Het betreft een habitatrictlijnsoort die in vergelijking met de rest van Europa in Nederland nog regelmatig wordt gevonden in vegetatierijke schone sloten.

Figuur 2. Vale clausilia, Boswachterij Noordwijk, 4 februari 2020. Foto Casper Zuyderduyn.

Figuur 3. Filipijnse tapijtschelp, Hoek van Holland, 17 december 2018. Foto Gerard Visser.

Een soort die zich duidelijk gevestigd heeft in het mariene milieu is de Filipijnse tapijtschelp (*Ruditapes philippinarum*) (Fig. 3). Deze exoot breidt zich sinds 2008 uit vanuit Zeeland richting de rest van kust (Stichting ANEMOON). In de periode 2000-2017 zijn er drie waarnemingen bekend uit het kustgebied van het NP, met de eerste waarneming in 2013. In 2018 werd de soort vier maal ingevoerd in dit gebied en via andere bronnen gemeld van de Zandmotor in Ter Heijde waar inmiddels tientallen exemplaren zijn aangetroffen.

Zowel ter land als ter zee is er een interessante weekdierenfauna aanwezig in en om het Nationaal Park, dat kan zeker gezegd worden na een jaar van zoektochten en inventarisaties. De komst van nieuwe soorten weekdieren, veelal exoten, gaat ook het NP niet voorbij. Verder gedijen er zeldzame en fantastisch mooie soorten, waarvan er een aantal voorbeelden voorbij gekomen zijn. Zo blijken die slijmerige dieren een bijzonder onderdeel van een prachtig natuurgebied!

Arie Twigt
arietwigt4@gmail.com

Literatuur

- Bank R (1980). *Helicodiscus singleyanus* (Pilsbry, 1890) in Nederland. *Basteria* 44: 52.
 - Stichting ANEMOON. www.anemoon.org, geraadpleegd: 26-11-2019
 - Neckheim CM (1996). *Hygromia cinctella* (Draparnaud, 1801) in Nederland. *Basteria* 60: 7-8
-